

Петар Ђурчић
СА СТАРИХ РАЗГЛЕДНИЦА

Уредник
Зоран Колунџија

Петар Ђурчић

СА СТАРИХ РАЗГЛЕДНИЦА

ПРОМЕТЕЈ
НОВИ САД

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ
АРХИВ
ВОЈВОДИНЕ

Изабрани текстови, *Са ст̄арих разіледница*, новинара Петра Ђурчића, настали су у току тридесетак година – 1970, 1980, 1990, и емитовани су сваке седмице у континуитету на радио-таласима Новог Сада.

Петар Ђурчић је годинама радио на проналажењу материјала за грађу ових емисија. Он се трудио да зарони у прошлост Војводине и да осветли амбијенте, ликове и занимљиве догађаје највише из деветнаестог и прве половине двадесетог века али налазимо и више прича у којима се приказују и неки догађаји и личности из осамнаестог века, па и раније.

Текстови Петра Ђурчића су разноврсни, писани јасним новинарским стилем са тенденцијом да буду забавни за читаоце и слушаоце Радио Новог Сада. Међутим, оно што нарочито краси ове текстове је њихова садржајност. Једноставно и прегледно нам се предочавају личности, догађаји и амбијенти Војводине из даље или ближе прошлости.

Петар Ђурчић је инспирацију за своје приче налазио у градским архивима, библиотекама, старим новинама, у књигама Јована Стерије Поповића, Јаше Игњатовића, Саве Текелије, Васе Стајића...

Само када погледамо наслове његових емисија биће нам јасно колико је инвенције и домишљатости требало да се најчешће из штурих архивских података склопи судбина људи, некад трагична, који су се пуким случајем нашли на погрешном месту у погрешно време.

Могли бисмо рећи да је свака од ових предложених прича занимљива на особен начин и говори нам о једном прохујалом времену, присно и са пуно симпатија и саосећања. Петар Ђурчић је пажљиво бирао текстове за своје емисије водећи рачуна о дискретној едукацији а пре свега о разоноди публике.

Емисије су престале са емитовањем одласком Петра Ђурчића у пензију 1998. године.

СТЕРИЈИН ВРШАЦ

M-1 – А шта нас то данас чека, благо нама?

M-2 – Хе, хе, хе, тридесете године XIX века! Охохо! Вршац у Стеријина времена! Е баш лепо!

M-1 – Е, да, лепо, лепо, а оћемо ли бар Стерију, мислим, госн Поповића видети?

Ж – Нећемо, нећемо, човек је заузет, путује, био је на разним странама, на важним пословима, и не треба га дирати.

M-3 – Добро, добро, нећемо госн Стерију Поповића дирати, нек госн Поповић ради своје. А може ли се бар о театру диванити? Па ја мислим да би то био ред!

M-2 – О театру? Ха, ха, драги мој, госн Ацо, дабоме да може! Ево, слушајте само!

Ж – Већ од три недеље дана, имамо нашу србску народну позоришну дружину у Вршцу, које је првим даном духова своје представе одпочела. До сада гледасмо ове комаде: У недељу, први пут, *Сабљу Краљевића Марка*. У понедељак, нов комад, *Јелву руску сиротицу*. У суботу, први пут *Дона Дијану*, у недељу трећег јуна *Саћурицу и шубару*. У уторак нов комад, *Ловудску сиротицу*, у четвртак *Пркос* и нов комад *Без женидбе*. У суботу, нов комад *Марију Стјуартову*, у недељу 10. јуна *Војничкој бејунца*, у уторак *Лек од љуница* и нов комад *Сланик*, а у четвртак, први пут, *Избирачицу*!

M-2 – Ето, госн Ацо. И сви набрајани комади сем *Избирачице*, одиграни су на опште задовољство позоришне публике. Но утолико нам је жао за ваљане старе чланове позоришне дружине који наше позориште напустише или који Богу на истину одоше. У толико се радујемо изврсној снази коју је наша дружина у чланици госпође Сајевићке задобила, коју с поносом, лепом уметкињом и правом глумицом називати смемо!

M-3 – Да, да, чуо сам, зацело. А још кажу, што се тиче глумљења појединих позоришних сила, можемо потпуно задовољни бити. Наше позориште има за сада *in media manu* за сваку позоришну позитуру, по једног доброг представљача, тако да није нужно, на пример, комикеру, дати љубавну улогу да игра и обратно.

M-1 – Да, да, али само једно убија наше позориште, а то је слаба, веро слаба посета од стране нашега грађанства. Камо браћо, онога старога жара, за ову живу, једину народну школу, коју вазда носисте и обожавасте у патриотичким грудима својим? Камо вас у позоришту? Зар је до тога дошло да нам наше народно позориште због нашег немара пропадне?

Та иако су године доста попустиле и у назад удариле, ипак, не дајмо да нам наше народно мезимче пропадне. Ми апелујемо дакле, на ваше родољубље поштовани наши грађани, и надамо се да нећете и даље тако ладни, ледени наспрам народног позоришта, чији спас у достојанственој вашој посети лежи, но да ћемо се од сада што чешће и у далеко богатијем броју, него до сада, у позоришту виђати!

M-2 – Видите, молим вас, шта пишу данашње вршачке новине. Вршачки учитељи, господин Ника Брашован и го-

сподин Александар Паланачки из Сомбора, који од јануара ове године као изабрани учитељи на трећим разредима женским служе, подигнути су са својих звања, због више тужаба наших грађана, и на њихова места постављене су учитељице, Софија Лукића и Емилија Горјанчевића, које ће ових дана у своје звање уведене бити.

М-3 – Извините госн Пајо, а шта вам значи оно, подигнути са својих звања? То нешто не разумем.

М-1 – Е па ја ћу вам извините, госн Ацо, објаснити овако укратко. То значи, господа добила ногу, хе, хе, хе...

М-2 – Па онда, ова смешна тужба. Просто невероватно. Пазите. Пређашње недеље, тужена је наша општина, само не знамо од кога, и то код владе, да су зато, што се из нашег рита вода црпи, околна села поплављена. Замислите. И на ту тужбу био је овде поджупан тамишградски, да ствар извиди.

Ж – Боже, шта све људи неће измислити, да своје малере реше!

М-2 – Е, па тако вам је то, госпа Милена, шта ћете! А шта ће даље бити, ово пишу, видећемо, али толико можемо рећи да се овакова тужба само из зависти и поднети могла, што и Вршац поплављен није!

М-3 – Па да, то је! Знао сам ја одмах! Одмах, господо!

М-1 – Шта сте знали? А слушајте ово. Ево, у листу *Учишељ*, за школске и просветне потребе, који је почео пре неколико месеци у Земуну излазити, а који је обустављен сада ће овде код нас, у Вршцу излазити, од 25. јуна, а под уредништвом Нике Брашована! А? Шта кажете?

М-2 – Па ништа. Добио Ника ногу у школи, па се сада опет лепо наместио. Шта фали?

М-1 – А шта нам из Чакова јављају?

М-3 – Боже, откуда вам сада Чаково на памети, шта ми са Чаковом имамо?

М-1 – Та чуо сам да се тамо нешто јако забавно десило, писале су и новине!

Ж – Јесте, јесте, у новинама пише. Из Чакова јављају да је тамо пре неки дан велика хајка била, при којој је скоро сво Чаково учествовало. Ова се хајка тицала једног тешког брава, дивљег, који је гоњен у хајци из шуме умакао и склониште нашао крај једне камаре сламе, одмах код Чакова! Један ловац га опази, приближи му се, опали на њега двоцевком, ал без да га обори. Брав атакује на ловца, а овај подигне грају. На ту грају, све се мушко оружано стече. Пуцњава беше страшна. Пуцало се без наочари и два ловца од овога добише успомену. Једним оде длан, а другим уво.

М-3 – Да, да, ево пишу да се брав јуначки бранио и да је више пута на његове непријатеље јуришао! И тек кад је једно десет фунти олова добио, клоне, и Романи га вилама затуку. Е, сад тек настане занимљива сцена. Сваки од ловаца оће да брав буде његов! Отворе се жестоке дебате. Једни кажу да се брав на лицу места исече и подели. Други кажу да је много света, па нико скоро ништа неће добити!

М-2 – Јесте, јесте, зацело! А трећи опет кажу да се брав прода, па да паре иду за болницу! И док су они тако причали, дође романски учитељ из Чакова, са великом четом Романа и они узму брава! Замислите! Каже учитељ, пошто су у Чакову Романи у већини, а ту је брав и убијен, он њима припада! И тако пропадне деоба! Ови, лепо, однели брава.

М-1 – И шта је онда било?

М-3 – Па ништа, поручали Романи брава за нову годину!

М-2 – Еееее, да! Ал сад ловци од њих траже, и то преко суда, да им надокнаде испуцану муницију у брава! А знате колико је ту испуцано. И богами, биће суда!

М-1 – Добро, добро, а шта ако Романи докажу на суду да су за нову годину, са бравом, поручали и сву муницију?

М-3 – Е, то већ не знам, ако нађу доброг адвоката, може и тако штогод бити.

М-2 – Е добро је и то да доживим!

М-3 – А шта то?

М-2 – Па да не читам вечито по малим огласима како продају крмаче, коње или помаде за бабуљице! Да видим по тим огласима и нешто узвишено!

М-1 – А шта вам је то узвишено, молићу лепо у огласима, ако се сме знати?

М-2 – Па ово што пишу у *Вршачкој Кули*. Поштоватељи лепих вештина скупили нешто новаца за фине слике. Који од вештака намолује најлепшу слику из народне песме Страхињића Бана, и то тренутак кад он надвлађује силног Влах Алију, добиће 25 дуката у злату! Друга слика добија 10 дуката!

М-1 – Колки новац, бого мој!

М-2 – Да, да! Слика треба да је, ово пише, масном бојом молована на платну, величине пристојне, не сувише мала. Као друго. Ваља је спремити па послати у београдску читаоницу најдаље до десет дана пред Ивањ-дан што иде. Као треће. Слика не треба да се зна чија је, те стога уз њу треба да иде и писмо затворено, у коме ће бити име творца јој.

Лицем на Ивањ-дан, после службе божје, биће скуп у читаоници. Ту ће уметници да оцене слику која је најбоља и која иде после ње.

M-1 – Та манте се ваших слика, госн Пајо! Баш ћу вам ја гледати, како се крбаче силни Влах Алија и Бановић Страхуња! Гледајте боље од чега се живи. Ево, ово мене интересује. Јевтин лебац. Кемикер Либиг, пронашао је начин како да се до јефтиног леба дође. По његовом упутству пекао је у Прагу тамошњи пекар Марчан такви лебац, и као што лист *Народни Прокој* јавља, покушај је врло добро испао. Лебац је од црног брашна и мекиња, без квасца мешен и личи на нашу „профунту“, само је много бољи а и не суши се. Такви лебац боље рани него макоји други од досад познатих лебова. Меси се и пече много лакше. Фунта таковог леба стоји при данашњој скупоћи, само пет новчића!

M-3 – Види, види! Молим вас лепо! Је л знате оног нашег књиговесца Хамершмита?

M-1, M-2, Ж – Та знамо, како не би знали!

Ж – Да, то је онај што има кућу одмах код брега, у оном сокаку. Лепа кућа.

M-3 – Јесте, јесте. Видите шта оглашава књиговезац. Част ми је, поштованим суграђанима обзнанити да се код мене мртвачка кола за пренос мртваца, по врло умерену цену, под најам добијају. Умољавам свакога који би у могућним случајевима горња кола затребао, да код мене благовремено цедуљу извади. Хамершмит, књиговезац, на услузи! Ха! Ха! А? Шта кажете?

M-1 – А шта ћу касти? Гледа човек од чега се живи, то ти је то!

Ж – Даклем ово је заиста красно. Певачко друштво вршачко имало је 10. маја ове године, своју одборску сед-

ницу у којој је ово рађено. Прво. Подпредседник поднесе рачун тридесете редовне беседе. Друго. На предлог господина Ненадовића, би закључено да певачко друштво и ове године као до сада, на други дан Духова, у шуми мајалос приреди. Треће. Подпредседник напомене да је време да се ковчежић прилога за помоћ позоришту отвори. Одреди се чланови Светозар Каменарски и Коста Стефановић да исти посао обаве. Четврто. Хоровођа јавља одбору, да је последњи пут певања у цркви на Светог Николу, већина певача од пола службе цркву и певање напустила, па стога моли одбор да опомене певаче да се убудуће сваког нереда чувају. Узме се то на знање и умољавају се певачи да убудуће не чине у цркви никаква нереда. Пето. Хоровођа јавља да је намеран своје песме путем штампе на свет да изда и то у свескама посебице, и позива одбор да се на исте предплати, за које предплата 12 форинти износи. Прими се једногласно и упућује се благајник да друштво у своје време на исте песме предплати.

М₁ – Добро, добро, лепо је то од хоровође. Него, шта је било са ковчежићем за припомоћ позоришту? Је л отворен? А?

Ж – А, јесте, јесте, отворен је!

М₁ – Па колко је новаца нађено, баш сам нешто интересент?

Ж /жалосно/ – Свега 13 форинти!

М₁ – Ха, ха! Драга моја госпа Милена! То вам је то! Те певачи о Светом Николи цркву напуштају, те хоровођа пише и продаје песмице! Мош мислити! А позориште? Девета брига! Знао сам ја, само сам чекао да се ковчежић отвори, па да се види ко смо и какви смо!

М-3 – Боже, боже, оће ли овај Вршац једног дана доћи себи!

М-2 – А што?

М-3 – Како, а што, госн Пајо! Па погледајте где живите. Ево, већ и новине пишу. Пазите. Главне улице наше вароши већином су калдрмисане, и уколико се томе радујемо, утолико нам и дужност с друге стране налаже да нашу варошку управу на неке ствари учинимо приметну! Да, да, приметну.

На првом месту ових примедоба, долази Гробљански сокак. Та је улица само до крајњих кућа калдрмисана, а од куће до гробља, 100-200 корака, у таквом је жалостном стању тај пут, кад је само и најмање кише!

Људи нит пешке, нит колима проћи не могу. Стога је мука човеку гледати оне патње што носиоци мртваца и пратиоци подносе! Чинимо нашу варошку власт на ово пажљиву, у жељи да се и овом злу што пре на пут стане.

М-2 – Та шта гробљански пут? А како оно око Вршца изгледа? Слушајте шта се каже у *Вршачкој Кули*, како нам изгледа Панчевачки пут. Кад се усред лета заглаве товари, а шта ће преко зиме бити? Зар није могуће да се и то парче пута наспе и оправи? Толико разбијени камен што лежи поред дворског мајура, па кад би се тај узео, па пут насуо, ето решења! Овако, страдамо и ми грађани који вино и рану носимо, те нам стога трговина и обрт јако страда. Очекивамо од дотичне варошке управе да најскорије и овоме злу доскочи!

М-1 – Знате л шта, госпа Милена?

Ж – Не знам шта, госн Стево?

М-1 – Приметио сам да ти који само седе и новине читају, за све и свја решење имају, хе, хе, хе...

Ж – Даклем, шта код нас неће бити!

М-1 – А шта то, госпа Милена?

Ж – Па ето шта. Јавља нам се, у новинама, да се код наше мале, Успенске цркве, немили догађаји збивају. Допис који смо добили јавља нам опширно, кажу новине, многе ружне ствари које овде прелазимо и само ћемо толико поменути да народ не гледа радо да по цркви жена дужност црквењака врши и по олтару шета. Ми чинимо дотичну црквену власт на ову околност пажљиву и очекивамо да ће црквена скупштина знати шта јој у дужности стоји, елем, да ће овом злу краја учинити!

М-1 – Ааааа, да, да, чуо сам за тај случај. Ал ево, и црквењак Мале Успенске цркве, написао одговор у новинама:

М-2 /бесан/ – Господине уредниче, у првом броју вашега листа има под насловом *Црквено* нешто, што, се мене тиче! И да се не би изврћало, у дужност ми је целу истину на видик изнети. Ствар је у овоме.

Десило се при погребу Мите Рабијаца да сам ја као и обично, све што је требало у Успенској цркви спремио. Но пошто сам од господина пароха Вукашиновића на читање псалтира изаслан био, то ја поручим моме садругу, да би он у цркву дошао. Мој садруг, пошто није његова недеља била, није се дома десио. Међутим, стигне погребни спровод у цркву. У цркви је, истина, све потребно спремљено било, ал зато је ипак требало спремљене ствари у току опела пренети и ту су наше жене једног сабрата умолиле, те је речене ствари пренео и то је цела ствар. Ако сам ја ту згрешио, ја погрешку признајем, само велим да је моја погрешка нехотице учињена јер сам по дужности одсуствовао, дакле, и опроштаја вредна, Пера Беланов, црквењак!

M-1 – Да, да, знао сам ја. Слаба вајда од садругова и сабраће! После мораш сам да се по новинама правдаш. Шта ћете, госпа Милена, такав је живот!

M-1 – Госн Ацо, причајте нам госн Ацо о позоришту! Знате, кад је о времену госн Стерије Поповића реч, мени је само позориште на памети, поготово ово код нас, у Вршцу!

M-3 – А, да. Ево у суботу 9. јуна, гледасмо *Марију Сџју-арџову*. Што се тиче глумљења, *in tutto*, добро је испало. Насловну улогу, приказивала је госпођа Сајевећка, врло добро. Мимику и декламацију врло је добро у горњој улози развила. Дијалекат пак, не може се рећи да је сасвим ексцелентан, но зато се опет као добар, признати може. Особито је добар испао дијалог са Јелисаветом. И зацело, само велики Шилер, знао је непостижимо нацртати та два контраста. Госпођа Маринковићка добро је играла Јелисавету. А тако исто и Недељковић, врло је добро представљао грофа Лестера. И остали представљачи заслужују потпуну хвалу. Тако исто похваљујемо и оркестар позоришни кроз интоновање својих лепих пијеса!

M-1 – Јао, госн Ацо, ала сте ви паметни, па како диваните!

M-3 – Добро, добро, ал дајте ми мало луфта па ћу вам наставити о театру.

M-3 – Даклем, где смо оно стали, ах, да, о театру. У уторак, представљана су два нова комада, *Сланик* и *Лек од њуница*. У *Сланику*, шаљивој игри Гернера, читава ствар

врзла се око преваљеног сланика, због кога се изродила и свађа између младенаца који су тек пре 24 сахата венчани били. Дело је одвећ душевно слабо, па ипак добре снаге. Који тог вечера глумише, учинише доста да нас је исти комад и занимао, особито на почетку, када слушамо брбљаву Зоркину приповетку када, пренемажући се, прича Милановом уји о својој срећи и блаженству.

А у *Леку од њуница*, слушамо испрва савете обр-пунице која све жеље своје унучади, држи за просте и луде. Да не би више трпили обр-пуницу, Долорозу, они њу удају за Дон Клета, па је тако из куће испрате. Најбоље нам се тога вечера допао Дон Клето, Зорић, који је све задобио својом вештом игром!

М-1 – Јао, госн Ацо, ала сте ви паметни!

М-3 /бесно/ – Та то сте ми већ рекли! А што, молићу лепо?

М-1 – Па тако, мислим, диваните о театру ко навијен!

М-3 /бесно/ – А што сад ко навијен, ако се сме питати?

М-1 – Па тако, мислим, ништа вас нисам разумео, хе, хе, хе...

М-3 – Е, па госн Стевице, то је ваше слабо образовање у питању. Аха!

М-1 – Та немојте касти! Те дон Клето, те обр-пуница Долороза! Е, баш ми је таког образовања доста!

М-2 – Та полако господо! Ја би само имао да кажем, да ми је већ доста да те представе тако рано почињу, па ме после почетка, усред комада, трговци и занатлије гурају! Зато молим славну позоришну управу да не почиње у полак осам него у осам!

Ж – Е, добро, госн Пајо, сад смо и то чули, и сада би већ добро било да се из овог старог Вршца селимо. Ево, брате, већ сат времена је скоро прошло!

М-2 – Сат времена! Та шта кажете? У Вршцу из Стеријиних времена! Е, ко би реко, молим вас лепо, већ сат времена, та нисам ни осетио! Е, људи, то време...

М-3 – Та ајте, шта сте се ту напали ишчуђавати! Време, ко време! Каште, шта је још било!

М-2 – Па сад, било је свашта. Баш свашта. А били су и новосадски глумци ...

Па је онда био сниматељ ... да нас лепо сними. Па је онда био музички уредник ... да нам уреди лепу музику, е, па онда је био и новинар Пера Ђурчић, који је све то сортирао, ред овог, ред оног!

М-1 – Јесте, јесте. Ред купуса, ред ребараца! Е, лепо смо се издиванили не мож касти!

Сомбор

ГРАД СОМБОР

Распростиремо овога пута пред слушаоцем, панораму мутних времена мађарске буне из 1848, 49. године. Заправо осветлићемо само један веома мали фрагмент тих сложених, безбројних и многоструких збивања. По Бачкој ће вршљати ова наша истинита прича, Бачкој, у фебруару 1849. Време снега, хладних киша и ветрова. Ова хроника коју су прибележиле перовође Српског одбора окружја бачког ниже значајније и мање значајне догађаје у овом месецу. Тешко да је неки број од њих забележио и какав студиознији историчар. Вероватно, тек понеке. Многа збивања тичу се судбина појединих, такозваних малих људи и њихових судбина у несигурним, мутним временима.

Видимо тако на једном од састанака Српског народног одбора, у Сомбору, те зиме, и благородног господина Трифуна Јојкића, војводине српске комесара, у присуству окружног одбора председатеља Луке Стојачковића. Господин комесар интересује се за ред и мир у Бачкој и рад подбора у бројним насељеним местима. Тридесет њих на списку. Кажу на састанку, хлеба је мало. Само Кулпинском логору подељено је 480 порција хлеба. Поручник народне војске и управитељ кулски, шиље известије да се у Врбасу налази 1000 центи брашна, која је количина остала иза избегле непријатељске војске. Предлог је да се то брашно подели Куљанима и Сивчанима. Прича се још овде како је

крајњи час да се од становништва оружје прикупи. А онда се налаже да се без писменог одобрења полицијских власти не може ићи на салаше. О пљачкама се све чешће чује, сад на једном, сад на другом месту. О томе се ето причало на том скупу, а перовоћа вредно бележио.

Први дани фебруара. Лука Жуљевић и Адам Парчетић извештавају у Сомбору да су једна кола пуна неке војске дошла у околину Сомбора, на њихове салаше, и ту су све зграде опљачкали, поневши са собом све што се могло. На то је одређен шеф полиције, извесни Драгић, да поведе истрагу. Остало је питање, како се тако нешто могло уопште догодити. Никаква вазможност није била да солдати прођу поред страже на Сивачкој капији и да опљачкају несрећне власнике. Дат је рок Драгићу да ствар извиди и извештај пошаље за три дана.

Неко предострожнији, предложи да се салашари из околине ослободе стражарења на варошким капијама. Уместо те обавезе потребнији су код својих кућа, да чувају своје салаше. Онда је прочитана и једна пуномоћ коју је сам патријарх потписао у Кикинди, а која је издата Михајлу Крстићу. Његова Светлост у овом пуномоћју налаже члану главног одбора Војводине србске, комесару Михајлу Крстићу, да са својим људима попише и секвестрира сва имања, покретна и непокретна, свију оних који су се до сада показали као непријатељи Цара и народности наше. Каже се да се та имања одузму у корист оштећеног српског народа. И Крстић на то издаје наређење да се сва земља бивших житеља бачких који пребегоше, као и виногради, одмах одузме, а полиција да ово путем добоша обнародује.